

KÉRDÉSEK.

42. kérdés. Milyen jelentésben használatos a *bérc* szó a mai köznyelvi jelentésén kívül.

43. kérdés. Hol ismerik a *gólya-körömke* szót s mi a jelentése.

T. K.

FELELETEK.

Felelet a 20. kérdésre. „Nyögte Mátyás bús hadát...” Nem pusztán az alliterációért írta Kölcsey a bús jelzöt. A maga idejében nagyon divatos költői szó volt, melynek igen sok jelentés-árnyalata volt: *haragos, bosszús, fölgerjedt, dühös, bösz, viharos, háborgó*, pl. búsult tigris, bús tenger, haragos szeme bús szikrája, búsmérgecsatya, bús zivatar, bús rémek, bús rengeteg; — *elszánt, harcra kész, hősies, marcona*; pl. ví egyedül a bús hölgy; elbúsulva rohant neki Spártai Hermes; a búsult daliák harcát nem mondom el; lángolt a búsult vitéz stb. ide tartozik: Mátyás bús hada is.

T. V.

Feleletek a 25. kérdésre. 1. *Daku* mintegy 40 évvel ezelőtt használatban volt parasztkabát, mely olcsó, cérna-pamutszövetből készült. Szabása régies s kézzel készítették. Téli használatra szolgált s emiatt vastagon vattával, még inkább kóccal töltötték, illetve bélelték. (Trungel György férfiniszabó bemondása Kiskunfélegyházán.)

Daku vagy *dokány* rövid téli kabát, melynek nagy báránybőr bélése s u. n. perzsa nyaka van. Régi ruhadarab. (Kiskunfélegyháza.)

Dóka néven Magyarakanizsán

(Bácskában) használatos leánygyermeknek való ruhát értenek, amelyet hátul gombolnak be derékig.

Janicsák József.

2. A *daku-ködmönt* ismerjük, amely az 1880—1890-es években igen kedvelt rövid kabát gyanánt szolgált a földműves férfiaknál, birka- és báránybőrből készült és csak szücsmesterek készítették, szörméje bélésül, a sima része pedig a kabát külső részét képezte, külseje rendszerint sárgára volt festve és színes pamuttal vagy selyemmel hímezve, a hímezés leveleket és virágokat alkotott. Ma már csak az idősebb embereknel látható igen ritka számban. (Mélykút, Bács m.)

Malustyik Ferenc.

3. Réim község vidékén a teljesen birkabőrből készült kabátot nevezik *ködmönny*nek, míg az olyan ruhadarabot, melynek csak a bélése birkaszörme, nevezik a kabát elnevezésén kívül még *dakunak*. A *ködmönny* rendszeren sárga színű új korában, a bőr van kívülről, míg a belsején van a szörme. Rendes kabát alakja van, az alja fodros és piros kivarrásos díszítést is tettek rá. Mostanában már újakat nem hordanak, illetve ezen a vidéken újakat már nem lehet látni.

Kelle Vince.

4. A *daku*, *daku-ködmön* szót használják Bácsborsódon. Birkabőrből készült rövid kabátot értenek alatta, melynél a szőrmés rész van befelé fordítva s a bőrös része kifelé. Derékán keskeny birkabőr öv van, melyről a szőrt leszedik. Ez öz öv színesre van festve. Nyakán felálló gallér, úgy ez, mint az újak vége és a kabát alsó széle sokszor báránybőr szőrmével van szegve. A kabát hátul a deréktól lefelé ráncolt. A kabát alsó szélén, az újjak végén, sokszor az egész hátán is szattyánbőrből kivarrott különféle minták, virágok, tulipán, stb. színezve. Ma már nem használják, csak elvétve az idősebb gazdáknál akad még egy két darab

Markovich Béla.

5. A *daku* férfiruha darab, bárány- vagy birkabőrből készült és a húszármentéhez hasonlított, csak gallér nélkül. (Tompa, Bács m.)

György János.

6. *Daku*, *dóka*, *dókány*, *daku-ködmön* nevű ruhadarab alatt a nép egy oly bekecsező kabátot ért, mely rendszerint báránybőrből készült, kívül van a bőr és bélés-ként szerepel a bőrön lévő gyapjú. Rendszerint újjatlan alakban készítették. (Kelebia, Bács m.)

Teleky András.

7. *Daku*. Újjatlan, báránybőr női mellény, ruha tetején hordják öreg asszonyok. (Baja.)

Scultéty Andor.

8. *Daku*, *dóka*, *dókány*, *daku-ködmön*. Iskolám körzetében, de még azon túl is, „*dóka*” néven nevezik az olyan felső női ruhát, mely egybe van varrva (t. i. a szoknya és blúz egybe). Anyaga igen sokféle: festő, cice, barchet, szövet,

selyem, bársony stb. Lehet hétköznapi, dolgozó, vagy ünneplő ruha. Formája: a válltól le a bokáig (régebben, háború előtt), jelenleg féllábszárig érő, vagy egybe szabott, vagy derékig egybe és az alj külön szabva és azután egybeállítva. Nyak nélküli, vagy galléros, vagy kihajtott. Ujja lehet egész hosszú, féllhosszú, vagy rövid. A felsőrész rendszerint síma, az alj lehet haraugalakú, rakott, húzott és az alsó részen fodordíszítéssel. Derékon sajtát anyagból készült csatos övvel.

(Királyhalom.) *Zsiga Mihály.*

9. Posztóból vagy szövethől készült rövid báránybéléses kabát, Felsőszentiván községben *daku* néven is ismeretes. *Szabó István.*

Feleletek a 27. kérdésre.

5. *Szőlőhátya: Pakod Zala m.* Minden szőlő dombon van, azéri a szőlő neve *hegy*. Gyerünk a hegybe kápányi (azaz a szőlőbe). Laposon soha sincs szőlő. *A szőlőhátyán építette a hajlékot*, vagyis a domb-, a hegyháton. *Csakis ilyen értelemben ismerik*, nem pedig a tőkék közt fölkapált földre. *Szőlőhátya, kukorica-, krumpli-, paszulyhátya*, mind a négyet így mondják *Kőrösladányban* Békés m. A kápásnövények sorai közt végighúzódo földhát. *Szőlőhátya: Tizapolgár.* A szőlősorok közt végighúzódo magasra fölkapált földhát. *Inotay Ilona.*

6. A szőlősorok közötti tér a *szőlőhátya*, más növényeknél nem szokásos. (Hódmezővásárhely.) *Szentkirályi Zsigmond.*

7. *Szőlőhátya, kukorica-, krumpli-, paszulyhátya* kifejezés ismeretes Hódmezővásárhelyen. A *szőlőhátya* alatt értik a szőlőso-

rok között levő földdomborítást. A kukorica-, krumpli- és paszulyhártya kifejezés alatt pedig ezeknek a növényeknek a tövére felhúzott földet értik.

Dr. Mokcsai Zoltán.

8. *Szöllőhártyú* elnevezés alatt a szőlő sorközét értik. Ugyanígy kukoricahártyú alatt két sor kukorica közti hosszú pásztát.

(Kástelek.) *Kathreiner Gyula.*

9. *Szöllőháttya* = bakhát (két sor szőlő között, kapával feldombolt homok).

(Kecskemét.) *Hajnóczy Iván dr.*

Feleletek a 29. kérdésre:

1. *Apátfalva* (Csanád vm.).

A községben a *kedd-asszonyt* nem emlegetik, de úgy tartják, hogy keddi napon sütni, mosni, varrni nem jó, mert hol s hol nem ilyen s olyan csodák történtek.

Dr. Takács Lajos.

2. *Keddasszonyt*, Szent Annát, Szűz Mária édesanyját ismerik és tisztelik. Szent Anna előtti kilenc kedden át böjttel, imádkozással, Kálváriához való kimenetellel tisztelik s „*hatásos*”-nak ígérkező közbenjárásna, segítségre kérik. (Kiskunfélegyháza.)

3. A *keddasszonyt* azok tisztelik, akik a Szent Anna előtt való 9 keddet böjttel, imádkozással Szűz Mária édesanyjára, Szent Annára való megemlékezésül, Szt. Annának a támogatását is kérve, megtartják. (Kiskunfélegyháza.)

Janicsák József.

4. Régi község és környékén nem ismernek és nem tisztelnek *keddasszonyt* vagy *kedd asszonyát*, ilyenről nem is hallottunk.

Kelle Vince.

Feleletek a 30. kérdésre:

1. A szegedi havibúcsúra meg-

jelenő búcsúsok között majd minden évben ott vagyok és beszédbe is elegyedem velük. A hit a *Havi Boldogasszony* kegyképét illetőleg él és élni fog a lelkekben. A „Fekete Mária” kegyképét már kevesebben ismerik. Ennek a képnek vallási szempontból nem tulajdonítanak nagy fontosságot. Ez a vallásos hit főleg az alsóvárosi nép körében van elterjedve, de látható a hívők és Mária tisztelők között sok, a város többi részeiből is. *Gárdonyi Dezső.*

2. A szeged-alsóvárosi *fekete Mária*-képhez Kecskemétről is járnak búcsúra. A képnek beteggyógyító hatása van; „mentő Mária”-nak is hívják, mert bikától üzött embert mentett meg.

Hajnóczy Iván dr.

3. A szeged-alsóvárosi Havi Boldogasszony templomának „Havi” elnevezése onnan van, hogy egyszer a templomból a Mária képet ellopták. Amerre vitték, útközben esett a hó augusztus közepén.

4. A szeged-alsóvárosi templomot azért nevezik *Havi Boldogasszonynak*, mert egy asszony, aki templomot ajánlott Istennek s nem tudta, hogy hová építse, megálmodta, hogy oda építi, ahol hó esik.

5. A szeged-alsóvárosi templomot azért nevezik Havi Boldogasszony templomának, mert mikor a népek nem tudták eltalálni, hogy hová építsék a templomot, augusztus 5-én a tiszta égből s nagy szem hó esett. Ezt annak jelekül vették, hogy hová építsék a templomot s ezért lett a templom Havi elnevezésű.

6. Fekete Máriának azért hívják a kegyképet, mert a török hódolt-

ság alatt a Szegeden állomásozó törökök a szentképeket kiverték a templomokból, az egyik mocsárba taposták be. De Máriának a képét a kevés víz mindig felvette. Egy török megharagudott, lovastul a kép eltiprására a mocsárba ugratott, de míg a mocsár őt lovastul elnyelte, a szentképet a víz megint felvette s a magyarok később visszatették a helyére. A szentképen a sár megfeketedett, s innen a „Fekete“ Mária elnevezés. A képen a török lovának patkóhasítása most is látható.

Janicsák József.

Felelet a 31. kérdésre:

1. *Kasza vagy kasztakereszt* szót itt nem használnak. Kétféle keresztet ösmer a nép, a kaszával aratottból kötöttet, amelyből 19 kéve egy kereszt, vagy a gép által kötve kidobott kis kévét, amelyből 30—32 kéve egy kereszt.

Feltevésém szerint a kasza-kereszttel a sarlózott kévékiből állót különböztetik meg. De lehet, hogy az arató részesek keresztjét értik alatta. (Gyoma.) Kner Izidor.

2. *Kasza v. kasztakereszt.* Ezt a kifejezést nem ismerik. Némelyek a 18 kévéből összerakott búzakeresztre ismernek benne.

(Szentés.) Schupiter Elemér.

3. Rémen és környékén a *kasza* vagy *kasztakeresztet* nem ismerik, ilyenről nem hallottak.

Kelle Vince.

Felelet a 34. kérdésre. A *sík* szót csak vízre hallottam mondani. *Akkora zápor vót, hogy még a flasztërra jis főszalatt a víz; az egisz úcca sík víz vót.* — A síksággal természetlen határrészt fejeznek ki. *Gyerékkoromba nem termett*

ára sémmi, amére a kisvonat jár, síkság vót az egisz. (Terméketlen homok volt, csak 30—40 esztendeje, hogy beültették szőlővel.) — *A térhelyet nem hallottam emlegetni.* — *A térség 1. kopár, bevetetlen, csupasz helyet jelent. Csak a tanya előtt vót éty kis térség, másut mindenül bē vót vetve.* Jelent még 2. teret, férőhelyet is. *Akkora térség sē vót a tanya körü, hogy a géppē mékfordúhattam vóna, ki köllöt kerüni a düllőre.* — *A tisztás erdőben fák között van. Mennyijen vótak a majárison, maga nem vót kint a Kámámba vasárnap, pedig vótak ám ott ilyen magunkfajta öregék is. Eheverésztünk a fák alatt, a fiatalok még a tisztáson hancúrosztak, ki laptázott, ki még mást jácrott.* — Ilyen jelentésben ismerem én ezeket a szavakat Cegléden.

Túri Károly.

Felelet a 35. kérdésre. 1. Cegléden az öregebb nemzedék csakis a „piszkos“ jelentését ismeri az izmos szónak. Izmos a haj, a kezelő. Izmos-piszkos az ing.

Túri Károly.

2. Félégyházában az én gyerekkoromban az izmos szó *maszatos* jelentésben volt járatos, tehát mint enyhítő megnevezése a piszkosnak. Erős jelentésben paraszt szájából nem is hallottam. Nemcsak emberre mondták (kézre, aratra), hanem tárgyra is, például a gyerekkéz által összefogdosott pohárra, ablaküvegre, tükkörre, fehér falra, ruhára. Csináltak belőle ijet is: „ejnye, de beizmoztad már magadat megint“. Úgyis mondták, hogy „összeizmoztad“.

Móra Ferenc.

